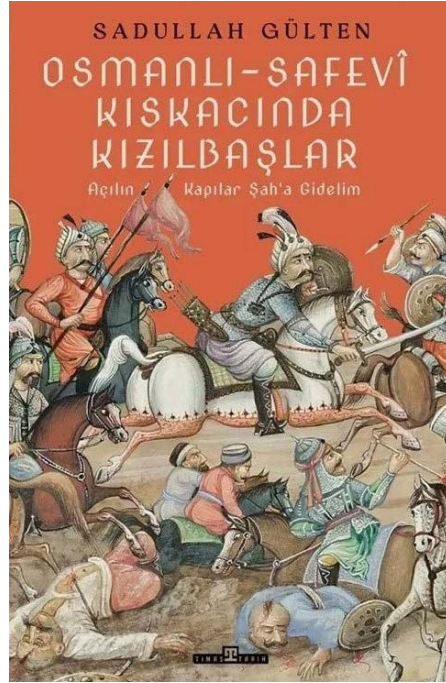

SADULLAH, GÜLTEN, OSMANLI-SAFEVÎ KISKACINDA KIZILBAŞLAR, AÇILIN KAPILAR ŞAH'A GİDELİM, TİMAŞ YAYINLARI, İSTANBUL, 2022, 222 SAYFA

Murat ALANDAĞLI*

Alevilik-Bektaşılık alanında Türklerin Hz. Ali'si, Heterodoks Dervişler ve Alevîler isimli çalışmalarıyla bilinen yazarın son çalışması Önsöz, Kısaltmalar, Giriş'i takip eden dört bölüm ile sonuç, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır. Timaş yayınlarının Tarih Kitaplığı, Türk Tasavvuf Tarihi serisinin 14. kitabı olan eserin kapağı “Şah İsmail'in Çaldıran'da Malkoçoğlu'nu öldürmesini” resmeden çalışma ile süslenmiştir.¹ Eserde herhangi bir tablo yer almazken bir harita ve birkaç görsel bulunmaktadır.² 13.5x21 cm edat karton kapak ve kitap kâğıdı cinsinin kullanıldığı çalışmanın, Önsöz'den itibaren başlayan sayfalandırma esas alındığında 222 sayfa olduğu görülmektedir.

Genel olarak akademisyen üzerinde tamamlanan yüksek lisans veya doktora çalışmalarının olabildiğince kısa sürede kitap, makale ya da kitap bölümü şeklinde yayınlanmasına dair bir talep, baskı oluşur. Bu durum esasında akademisyeni bir

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, E-mail: muratalandagli@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5136-4910.

Makale Geliş Tarihi:28.04.2023 • Makale Kabul Tarihi:21.08.2023

¹ Sadullah, Gülten, *Osmanlı-Safevî Kiskacında Kızılbaşlar, Açılın Kapılar Şah'a Gidelim*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022, s.176. (Bundan sonra A.g.e. şeklinde belirtilecektir.)

² A.g.e., s.54,164.

hayli zorlayan bir yolculuğun da başlangıcı sayılır. Zira tezden hareketle bir makale, kitap veya kitap bölümü hazırlamak başlı başına bir meseledir.

Öncelikle tez ile ondan üretilmiş yayınların farklı maksatlarla hazırlandığı gerçeğinin kıskacı belirir. Nitekim Tez'de bir sorunsala ait bilimsel bulguların tespiti, ortaya konulması ve alanın uzmanlarının takdirine sunulması esastır. Dolayısıyla tezden hareketle bir akademik metnin hazırlanması esasında gerek kapsam ve içerik gerekse de dil ve anlatım bakımından bir hayli uğraşı gerektirir. Bu nedenle Germano genellikle bu işlem için kullanılan “revizyon” kelimesini yetersiz bulur.

Ona göre tezden akademik bir eserin yayınlanması işi bir revizyonda çok “adaptasyon” ile ifade edilebilir. Revizyonda tezler ile tezlere dayalı çalışmalar arasında takip edilebilir bir ilişki, benzerlik görülür. Adaptasyon ise aksine tez ile uyumsuz, farklı bir çalışma ortaya çıkabilir.³ Bu bağlamda, Gülten’in 2002 yılında başladığı ve 2004 yılında tamamladığı “XIV. Yüzyıl Anadolu’sunda Oğuzların Karkın Boyu” isimli Yüksek Lisans çalışmasına dayanan eserinin vücuda getirilmesinde hayli zorlandığı muhakkaktır.⁴ Tez ile eserin muhteva bakımından kıyaslanmasıyla Gülten’in çalışmasının Germano’nun ifade ettiği üzere bir revizyondan ziyade adaptasyon sürecinin ürünü olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Nitekim Tez’in birinci bölümünü oluşturan tamamen tahrir defterlerine dayalı kısmının, kitabın Önsöz bölümündeki kısa bir izahattan ibaret olduğu görülmektedir.

Önsöz bölümünde eserin oluşumunun adeta tarihsel bir serencamı ortaya konulmaktadır. Oğuzların Karkın boyu üzerine yoğunlaşan bir çalışmanın “Bir Alevi Ocağı”nı ele alır hale geliş süreci ve bu sürece etki eden hocalar, dedeler ve kurumlardan hareketle açıklık getirilmektedir. Yazar’ın Alevilik ile olan bu temasının sonraki çalışmalarına yön verdiği buradaki izahlarından anlaşılmaktadır.

Giriş bölümünde ele alınan konu hakkındaki literatüre yer verilmiştir. Bu bakımdan okuyucu kendisini, ilk olarak sıradan bir tarikat iken siyasî, sosyal ve idarî kimi etkenlerle bir teşekkül, devlet haline gelmiş Safevîlere ait teferruatta bulur. Böylece Şeyh Safiyüddin Erdebilî öncülüğünde kurulmuş ve Anadolu ile Yakın Doğu’nun tarihini etkilemiş olan Safevî tarikatının 14.-16. yüzyıllarına ışık tutulmuştur. Bir bakıma Şeyh Safiyüddin Erdebilî’ye atfen siyasî meşruiyetin kaynağı, müjdesi olarak görülen “rüya motifî” bağlamında⁶ Şah İsmail döneminde

³ William, Germano, *From Dissertation to Book*, Chicago University Press, Chicago, 2013, s.27.

⁴ Sadullah Gülten, *XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Oğuzların Karkın Boyu*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Tez No:144925), (Erişim Tarihi:10.11.2022).

⁵ Germano, a.g.e., s.27 vd.

⁶ Halil, Çetin, “Osmanlı Saltanat Rüyaları ve Tarihi Bağlam”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII, S.I, (Temmuz 2012), 2012, ss.37-68.

tarikat “Şeyh”liğinden “Şab”lığa geçişin sağlandığı dile getirilmektedir. Akabinde Safevî Devleti’nin kuruluşu üzerindeki tartışmalara yer verilmektedir. Tarikatın Anadolu’daki Türkmenler üzerindeki nüfuzu ise değinilen bir başka husustur. Çalışmada Faruk Sümer’i takiben Walther Hinz ve Adel Allouche’nin Safevi Devleti’ni kuran unsurun Anadolu’dan giden Türkmenler olduğu ve devamında Rudi Paul Lindner ile Rıza Yıldırım’ın Osmanlı politikalarının Kızılbaşların Safevilere olan meylini tetiklediği yönündeki düşünceler şümul bir şekilde tetkik edilmektedir. Yazar öncelikle ilk grup araştırmacıların Suriye, İran, Azerbaycan ve Anadolu’yu kapsayan oldukça geniş sahadaki göçebe unsuru dikkate almadıklarının altını çizerek, bu bölgelerdeki konargöçerler ile Anadolu’dan gittiği söylenen grupların bir bakıma sadece isimlerinin aynı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ikinci grup araştırmacıların, Osmanlıların göçerleri sıkı bir politikayla yerleşik kılma uğraşının yarattığı bıkkınlık ve Şah’a yönelme tarzındaki yaklaşımlarını kabul edilir bulmaz. Ona göre imparatorluk idaresinin elbette Safevilere yönelik bir politikası vardı. Bu politikanın doğal bir sonucu olarak kimi cezalandırma ve sürgünlerin olduğu da muhakkaktı. Ancak bunun dile getirildiği gibi toplu bir kopuş emaresi olarak görülemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu iddiasını Osmanlı idaresinin göçerlere yönelik yasal düzenlemeler ile özellikle Anadolu kırsalındaki Kızılbaş nüfusunun değişimine dair sarih verilerin olmayışına dayandırmaktadır. Kızılbaşların “*İnsan-ı Kâmil*” bildikleri Şah İsmail’e yönelmeleri karşısında elbette Osmanlı idaresi kimi önlemler almıştır. Örneğin Safevilerin Anadolu’ya gönderdiği dairelerinden yakalananlar idam edilmiştir. Özellikle Şah İsmail’in Çaldıran Savaşı’ndaki yenilgisinin akabinde Anadolu’nun 1530 yılına kadar süren Şah Kulu, Şah Veli, Kalender Çelebi vb. karşıt hareketlerle adeta bir isyan iklimine gark olduğu belirtilmektedir. Oluşan kaotik ortamın Osmanlı belgelerine “*Kızılbaş fetreti*” olarak yansıdığı ve fakat uzun sürmediği Safevilerin zayıflaması, Kızılbaş takibinin artması gibi nedenlerle “*sessizlik döneminin*” ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Birinci bölümde ilk olarak Şeyh İbrahim’in 1447 yılında ölmesiyle Şeyh Cüneyd’in Safevi tarikatının başına geliş süreci ele alınmaktadır. Safevi tarikatı tam da bu dönemde Şiileşme meyilli bir hal almış ve devletleşme sürecine girmiştir. Bu nedenle Cihanşah ve II. Murad’ın Şeyh Cüneyd’in faaliyetlerini takip ettikleri, engellemeye çalıştıkları görülmektedir. Kâfırlıkla suçlanan Şeyh Cüneyt’e ilk olarak Varsak Türkmenleri ve akabinde Musullu, Döğer, Harbendelü, İnallu ve Karamanlı aşiretlerinin yönelimi izlemiştir. Şeyh Cüneyd her geçen gün kendisine bağlı müridlerinin artması ve Akkoyunlu damadı olması vasfıyla kovulduğu Erdebil’e gitmeyi düşünmüş ancak ikinci kez kovulmuştur. İkinci kez tekkeye alınmaması üzerine Karabağ istikametine yönelmiş ve 1460 yılında Karasu

Vadisi'nde sıkıştırılarak öldürülmüştür. Şeyh Cüneyd'in ölümünden sonra Akkoyunlu Uzun Hasan'ın sarayında büyümüş olan Şeyh Haydar 9 yaşında Erdebil Tekkesi'nin başına geçmiştir. Şeyh Haydar, müritlerine Kızılbaş tabirinin ortaya çıkmasının dayanağı olan on iki dilimli ve üzeri beyaz bir tülbentle sarılı koni biçimli kırmızı bir taç giydirmiştir. Bu nedenle bu taç, Tac-ı Haydarî olarak da adlandırılmıştır. Onun bu hareketi Hz. Ali'nin rüyasında "*şab-ı velâyet on iki dilimli bir başlık kesti*" şeklindeki tembihine dayandırılmıştır. Bu taç, sadece bir şekli, askeri düzenlemenin ürünü değildi. On iki İmam inancı ve tecelli (Tanrının insan suretinde görünmesi) ve tenasüh (Ruhun göç etmesi) ile mazharullah, Allah'ın beşeri suretinde tecellisi olarak görülen ve Safevi hükümdarlarını yüceltip, kutsamaya dayalı Türkmen itikadının da temeli olmuştur. Şeyh Haydar'ın Çerkez, Dağıstan akabinde ise Bakü'nün kuzeyini hedef alan seferleri esasında oldukça sefil ve silahsız müritleri öncülüğünde yapılmıştır. Gerek müritlerinin bu durumu gerekse de Şirvanşah ve Akkoyunlu birlikteliği 1488 yılında Şeyh Haydar'ın sonunu getirmiştir. Bedeninden ayrılan ve Tebriz'de sergilenen başının bir müridi tarafından alınarak Şah İsmail'in tahta geçişine kadar sakladığı rivayet edilmektedir. Nihayet ilk bölümde son olarak Şeyh Haydar'ın ölümünden sonra en etkili oğullarından olan Sultan Ali'nin öldürülmesiyle Kızılbaşlar'ın henüz 12-13 yaşında olan Şah İsmail tarafından bütünleştikleri dile getirilmektedir. Şah İsmail'in ilk olarak Akkoyunlular denetiminde bulunan Erzincan havalisine sefer düzenlediği ve etraftan Ustaca, Avşar, Şamlu, Tekeli, Kaçar, Rumlu ve Dulkadirli Türkmenlerin her geçen zamanda arttığı anlaşılmaktadır. Şah İsmail'in seferlerinin rastlantısal olmadığı sonuçlarından anlaşılmaktadır. Örneğin 26.000 kişilik Şirvanşah ordusunun üzerine 7.000 müridi ile saldırıp mağlup etmesinden sonra Şeyh Cüneyd'i öldüren Şirvanşah Halil'in mezarındaki kemikleri yakılarak savrulmuştur. Bir bakıma öç alınmıştır. 30.000 kişilik Akkoyunlu birliklerine de 7.000 müridiyle saldırıp mağlup etmiş ve Tebriz'i ele geçirmiştir. Burada Şiiliği resmi mezhep ilan ederek On İki İmam adına hutbe okutmuştur. Sünniliği, ilk üç halifeyi hedef alan söz ve davranışlarda bulunmuştur. Şah İsmail'i diğer Safevi şeyhlerinden ayıran yönü Türkmenlerin desteğini elde etmesiydi. Şah İsmail sadece karizmatik bir lider değil Kızılbaşlar nezdinde Hz. Ali ve Allah ile olan bağın kurulmasına aracı olan önemli bir kişilikti. Bu bakımdan Melikof'un işaret ettiği üzere o kendisini Tanrı'nın tecellisi olan Hz. Ali yerine koymuştur.⁷ O, ayrıca Allah'ın yeryüzündeki gölgesiydi. Nesebinin On İki İmamın yedincisi olan Musa el-Kazım'a dayandığı ve on ikinci imam olan İmam Mehdi'nin temsilcisi olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle hem Kızılbaşlar hem de Anadolu'daki Türkmen unsurların dimağında yer edinmiş Hz. Ali imameti, kültürünün mimarıdır. Bu nedenle ölümle yaşam arasındaki ince çizginin belirginleştiği savaş

⁷ A.g.e., s.45

arenalarında Türkmenlerin gönlü ve gözü; ganimet, servet, makam ve unvanda değil, “*Kurban oldukları*” Şah’larının yolunu yol eylemekle meşguldü. Anadolu kırsalında İmam Mehdi’yi bekleyen Türkmen oymaklarının Şah İsmail’e yönelmeleri serüveni de bu şekilde başlamıştır. Şah İsmail’i sahib-i zaman ve mehdi-i devran olarak nitelendiren Türkmenler, köylüler ve şikâyetçi askeri zümre “*Ölü değil diriye gideriz*” diyerek onu beklemeye, tarafgir olmaya başlamışlardır. Onun şahsında kurulan bu itikadî düşünceyi yenik düştüğü Çaldıran Savaşı dahi törpüleyememiştir. Savaşta yenilmiş olmasına rağmen geride bıraktığı derin taziyenin bir neticesi olarak “*Şah’a lanet eylemeyen*”, “*Şah’a kalıç çekmeyen*”, “*Kızılbaşlıktan dönmeyen*” ve kendisini “*mürşid-i kâmil*” olarak gören, duyan, saygı gösteren kişi, grupların varlığı süre gitmiştir.

Aşiret yapılanması ve Osmanlı-Safevî çekişmesindeki etkilerinin mercek altına alındığı ikinci bölüm esasında bir tartışmalar zincirini kritik etmektedir. Gülten, bu hususta özellikle Lindner ve Yıldırım’ın “Osmanlılarca dışlanan” Türkmenlerin Kızılbaş hareketinin yaşandığı dönemde Osmanlı idarî sınırları dâhilinde olmadığına altını çizmektedir. O, Dulkadirli, Bozok, Bozulus ve Yeni İl ile Varsakların bulunduğu Çukurova’nın Osmanlı hâkimiyetine çok daha sonra dâhil olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Sümer’in Anadolu’dan gittiğini ifade ettiği Türkmenlerin Osmanlı sahasında değil Dulkadirli sahasından gidenler olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Osmanlı hâkimiyetine girmiş olan Batı Anadolu’da Yörüklerin ise Safevî’ye meyillerinin nispeten çok daha az olduğunu altı çizilmektedir. Yaşanan kimi baskı ve zorlamaların ise direk Osmanlı idaresinden ziyade taşrada vuku bulmuş, askerî ve idarî pozisyonlardaki yerel güçlerden kaynaklandığı belirtilmektedir. Osmanlı idaresinin Rum eyaleti örneğinde olduğu gibi bölgeyi ele geçirirken sahip olduğu yerel dinamikleri ve kültürel kazanımları koruyup devamı noktasında çaba sarf ettiğini malikâne-divânî sistemi üzerinden açıklamaktadır. Yine kanunnameler yoluyla imparatorluk idaresinin hayvan vergileri ve iskâna teşvik noktasında oldukça hassas davrandığı ve konargöçer taifeyi ürkütmediği belirtilmektedir. Fakat ona göre bu durum yerel halkın zarar görmesinin önünün aralandığı anlamına gelmemelidir. Bölümün sonlarında Akkoyunlu, Karakoyunlu oymaklarındaki Kızılbaş topluluklara dair oldukça önemli malumat verilmektedir. Bu kısımda 17 Varsak Oymağı, Tarih-i Kızılbaşan’da yer alan 32 Kızılbaş oymağı ile Oruç Bey, Bayat ve Tarih-i âlem-ârâ-yı Abbasî’yeden hareketle oymak sayıları ve isimleri bir bir ortaya konulmuştur. Nihayet Kızılbaşların I. Abbas ile başlayan yıldızlarının sönmesi süreci irdelenir. I. Abbas, Kızılbaş nüfuzunu kırmak için Kafkas kökenli olanlardan oluşturmuş olduğu yeni askeri birliğin de on iki dilimli tacı takmalarına müsaade etmiştir. Bilindiği üzere bu önceleri sadece Hz. Ali neslinden geldiğine inanılan ayrıca hem Safevî tarikatına bağlı olanlara hem de askeri zümreyi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KIRILMA: ÇALDIRAN SAVAŞI

KATLİAM MİTİ

Yavuz Sultan Selim, Trabzon'daki şehzâdeliği sırasında Kızılbaş tehlikesini yakından görmüştür.¹ Bölgedeki Türkmenler arasındaki casusları vasıtasıyla Kızılbaşlar hakkında bilgi toplarken Müfti Hamza'nın Kızılbaşlarla ilgili fetvasını bu sırada aldığı iddia edilir.² Ayrıca 1507 yılında Şah İsmail'in Dulkadir Seferi sırasında adamlarından birini Trabzon sınırına yollaması üzerine sancağındaki askerleri toplayıp Erzincan üzerine yürümüş, şehre girip muhafızları bertaraf etmiştir. Şah İsmail'in yolladığı 10.000 kişilik yeni bir kuvveti de karşılayıp yine tamamen dağıtmıştır. Şah İsmail'in baskısından kaçan Akkoyunlu Sünnileri de Trabzon'a yerleştirdiği bilinir.³ Akkoyunlularla tesis ettiği dostluk sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Nitekim Akkoyunlu beylerinden Ferruhsad

1 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavşan Celali İsyanları*, İstanbul 1995, s. 117.
2 İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 55, 69.
3 Feridun M. Emeccen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I*, s. 57.

cezalandırmalar üzerinde durulur. Bu hususta ayrıca II. Bayezid dönemindeki ahkâm defterlerine de sık sık müracaat edilmiştir. Ahkâmlardan Kızılbaşlar'ın gidiş, dönüşlerinin sıkı önlemlerle engelleme gayreti ortaya konulmaktadır. Yazar bu bölümde her ne kadar kimi belge ve ahkâmlarda sık sık Kızılbaş katlinin vurgulandığı görülse de katlin gerçekleştiğine dair sahih, sarih bir belgenin bulunmadığının altını çizmektedir. Bu durum kitabın esasında ana dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Yazarın kitaptaki varsayımlarından biri Osmanlı-Safevî çekişmesinin resmi evraktaki söylem ile uygulama arasında farklılık olduğuna dayanmaktadır. Ayrıca "*Kızılbaş'a/Şah'a Meyledenler*" hususu da bu bağlamda ele alınmıştır. Yazar tahrir defterleri üzerindeki saptamalar dâhilinde bu yönde girişimi olan Kızılbaş sayısının hayli az olduğunun altını çizmektedir. Yine Şah Kulu, Nur Halife ve Şah Veli gibi Anadolu'yu büyük ölçüde etkileyen isyanlara dair paragraflar açılmıştır. Bu hareketlerin Osmanlı-İran çekişmesi bağlamından çok Osmanlı idarî, malî ve askerî politikalarına mal olmuş yanlarının da görülmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kızılbaş isyanlarının Osmanlı idarî, malî ve askerî sistemini yıpratıcı yanlarının olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla isyanları Osmanlı idaresinin kimi politikaları ve İran tazyikli nedenlerden ayrı düşünülemez. Nitekim Şah'a yönelen Rumlu, Tekeli, Çepnili, Dulkadirli/Bozok, Karamanlı, Bayburtlu, Varsaklu, Şamlu ve Ustaclu oymaklarına dair teferruatlı

⁸ A.g.e., s.81.

oluşturan Kızılbaşlar'a tanınan bir haktı. Neticede başka bir düzen, idareci ve dünyayı arzulayarak terk-i diyar etmiş Kızılbaşların, I. Abbas döneminde adeta rüyadan uyandıklarının altı çizilmektedir.

Üçüncü bölümde yazar okuyucusunu Osmanlı-İran çekişmesinin nedenlerine dair düşüncelerle baş başa bırakır. Bu mücadelede Sünnî Osmanlı İmparatorluğu'nun doğusunda giderek güçlenen Şii bir teşekkülü hoş görmemesi ile sufi tarikat ve üyelerinin Anadolu'da bulunmasına müsamaha gösterilmemesi gibi iki önemli etkeni öne çıkarmaktadır.⁸ Sık sık Haniwaldanus'un eserindeki verilerden hareketle Osmanlı idaresinin Şah İsmail'in Kızılbaşlara dönük girişimlerinin önüne geçmek için yerel idarecilere yazılan fermanlar,

bilgiler ortaya konulmuştur. Ezcümle yazar Osmanlı-İran çekişmesini ve bu durumunun Anadolu'da Kızılbaş terkine etkisini eldeki kaynaklar ölçüsünde farklı bir bakış açısıyla izah etmiştir.

Çalışmanın son bölümü oldukça hassas iki husustan oluşmaktadır. Bunlardan ilki bir “*kırılma*” noktası olarak görülen “*Çaldıran Savaşı*”dır. Savaşın Osmanlı-Safevî ilişkilerinde yarattığı gerginlik ve sonuçlarına dair izah, geniş yer tutmaktadır. İkincisi ise yazarın, savaşa giden süreç ve sonrasında Osmanlı İmparatorluk idaresince Kızılbaşlara yönelik gerçekleştirilen katliamların yaşandığı yönündeki söylemlerin “*bir mil*” olduğu yönündeki varsayımdır. Yazar, Yavuz Sultan Selim’in kırk bin Kızılbaş’ı katlettiğine dair sözel söylemleri destekleyen herhangi bir arşiv vesikasına rastlanmadığının altını önemle çizmektedir. Ayrıca Safevî kaynaklarının da bu yöndeki söylemi destekleyecek bir muhtevaya sahip olmadıkları belirtilmektedir. Orta Anadolu’ya ait Tahrir ve Mühimme kayıtlarında tesadüf edilen örneklerin, bu husustaki rakamsal ifadelerin yanında oldukça düşük kaldığı da muhakkaktır. Aynı şekilde 1550-1600 yılı arasındaki nüfus verilerinden hareketle kırk bin sayısının katli hususu şayet gerçek olsa Orta ve Batı Anadolu’da ciddi derecede nüfus erimesi ve köy kayıplarının oluşmasına yol açacağına altı çizilmektedir.⁹ Ancak bu tür çıkarımların Çaldıran Savaşı’nın hemen öncesi ve sonrasını kapsayacak 5 veya 10 yıllık süreler için yapılması gerekmektedir. Nitekim savaş, zaten Anadolu sathındaki Kızılbaşlar için adeta bir kurtarıcı olarak gördükleri Şah’ın yenilmesiyle bu hislerini askıda bırakmıştır. Haliyle savaştan sonra gittikleri yoldan dönenler, eski normal kabul edenler, mevcutla barışık olmaya gayret edenler de olmuştur. Hatta bunların sayılarının da çok daha fazla olduğu düşünülebilir. Bunlar doğal olarak hiçbir şekilde kayıtlara intikal etmemiştir. Veya tersi yönden Acem’den Anadolu’ya göç edenler de olmuş olabilir. Yine Osmanlı imparatorluk resmî ideolojisinin kırk bin kişilik bir kıyım, kırımı resmi belgeleme yönündeki tutumu ile Safevî arşivlerinin Şah İsmail sonrası dönemdeki durumunun, bilinçli olarak veya çıkan yangınlarla telef edilip edilmediği hususlarının da yazarın nazarında ele alınması elzemdir.

Çalışma direk veya dolaylı olarak konuya has arşiv malzemesi, yayınlanmış vesikalar, kaynak ve araştırmalarla inceleme eserlerinin yer aldığı oldukça şümul bir kaynakça ve isim, yer adlarına dair dizin ile son bulmaktadır.

Yazar belki de sonda söylemesi gereken maksadını ilk başta Pir Sultan Abdal’ın,

⁹ A.g.e., s.166,167.

*“Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah’a gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar Şah’a gidelim...”*

şeklindeki dizeler yardımıyla ortaya koymuştur. Bu dizeler ilk olarak Anadolu coğrafyasında XVI. yüzyılda Osmanlı-Safevî çekişmesini, ikinci olarak da Osmanlı’ya karşı Safevîlere, dolayısıyla Şah’a gönül ve dünya gözüyle bağlı olan Kızılbaşların varlığını göstermektedir. Çalışma her ikisini inkâr etmemekle birlikte söz konusu meselelere dair akademik yaklaşım ve izahın farklı bir bakış ve düsturla da ele alınabileceğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bakımdan genellikle siyasî cihette ele alınmış Osmanlı-Safevî mücadelesine dair kabarık literatüre Kızılbaşlar ekseninde sosyokültürel ve itikadî yönü baskın bir yol aralanmaktadır. Kültürel ve itikadî hususa temayül eden bu gayreti aşkına okuyucusunun bol olması temennisiyle Alevî-Bektaşî, Osmanlı-Safevî ve Kızılbaşlık konularına meyilli ilgiye tavsiye olunur.

Kaynakça/Reference

- ÇETİN, Halil. “Osmanlı Saltanat Rüyalari ve Tarihi Bağlam”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII, S.I, (Temmuz 2012), 2012i 37-68.
- Germano, William, *From Dissertation to Book*, Chicago University Press, Chicago, 2013.
- GÜLTEN, Sadullah. *Osmanlı-Safevî Kiskacında Kızılbaşlar, Açılın Kapılar Şah’a Gidelim*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2022.
- , *XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Oğuzların Kerkın Boyu*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Tez No:144925), (Erişim Tarihi:10.11.2022), 2004.